

Взаємодія Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» з Європейською мережею судово-експертних установ

Олександр Ключев *

* Д-р юрид. наук, професор, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8722-4781>

DOI: 10.32353/khrife.2.2023.01 УДК 343.98:341.232

Надійшло 26.06.2023 / Прийнято до друку 26.06.2023 /

Доступно онлайн 30.06.2023

Судова експертиза та криміналістика — це дві наукові галузі сучасного світу, що сприяють розкриттю злочинів і здійсненню правосуддя. Щоденно вони набувають усе більшого значення в нашому суспільстві, стаючи невід'ємною складовою правопорядку й безпеки.

Збірник наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» висвітлює багатогранність цих дисциплін у науковому, правовому та практичному контекстах. На його сторінках учені, дослідники і практики різних країн обмінюються результатами унікальних досліджень, непересічним досвідом, порушують нагальні проблеми та пропонують шляхи їх розв'язання, окреслюють перспективи на майбутнє.

Судова експертиза є одним із провідних інструментів розслідування злочинів: її фахівці аналізують докази й ідентифікують осіб, за її результатами встановлюють беззаперечні факти, її висновки гарантують справедливність у судових справах. Криміналістика, своєю чергою, відіграє важливу роль у виявленні й аналізуванні кримінальних актів, забезпечуючи необхідну базу даних для судових рішень.

У цьому випуску вміщено напрацювання, присвячені різноманітним аспектам судової експертизи та криміналістики: новим методологічним і методичним підходам та технологіям, правовим і прикладним аспектам цих дисциплін. Ми впевнені, що цей збірник стане цінним джерелом інформації для науковців, правоохоронців, суддів, студентів та всіх, хто цікавиться роботою судових експертів і криміналістів.

Судова експертиза та криміналістика залишаються важливими складовими сучасного правопорядку й вирішальними чинниками забезпечення справедливості та безпеки в суспільстві. Наш часопис спрямований на невинний розвиток цих дисциплін, сприяючи обміну знаннями й новаторськими дослідженнями, маючи на меті сталий генезис судової науки загалом. Ми запрошуємо читачів до захопливого світу судової експертизи та криміналістики і сподіваємося, що матеріали цього збірника надихнуть вас на нові досягнення в цих важливих галузях.

Розвиток судової експертизи та криміналістики в Україні багато в чому завдячує активній співпраці іноземних і міжнародних судово-експертних установ із вітчизняними, зокрема Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі — ННЦ ICE) із Європейською мережею судово-експертних установ (англ. *European Network of Forensic Science Institutes*, далі — *ENFSI*).

ENFSI об'єднує судові експертні установи різних країн Європи з метою сприяння обміну знаннями та досвідом, навчанню та фаховому вдосконаленню, створенню єдиних стандартів і методик у судовій експертизі.

ENFSI активно працює над створенням стандартів і спільних підходів у галузі криміналістики та судової експертизи, що позитивно позначається на якості судових досліджень і підвищенні ефективності правосуддя в Європі. *ENFSI* розробляє та впроваджує стандарти й нормативи в галузі криміналістики й судової експертизи, покликані забезпечити єдність підходів і високу якість досліджень у різних країнах та сформулювати надійну доказову базу судових справ. У межах своєї діяльності *ENFSI* також підтримує наукові дослідження й розроблення нових методів і технологій у криміналістиці та судовій експертизі, сприяє обміну

інформацією та досвідом між криміналістичними службами різних країн.

Варто звернути окрему увагу на невинний розвиток нових технологій як один із пріоритетних напрямів діяльності *ENFSI*. Установи, що є членами цієї мережі, активно впроваджують сучасні технології, серед яких ДНК-аналіз, біометрія, кіберкриміналістика та інші, спрямовані на покращення засобів виявлення й розслідування злочинів. Загалом діяльність *ENFSI* сприяє зміцненню справедливості, безпеки та правопорядку в Європі й за її межами.

ENFSI щороку влаштовує зустрічі своїх членів для звітування за підсумками минулого року та ухвалення планів на майбутній. Цьогоріч (24–26.05.2023) у Гаазі (Королівство Нідерланди) упродовж триденного заходу відбулися семінари з питань діджиталізації судово-експертної діяльності та використання штучного інтелекту для оптимізації й підвищення ефективності судової експертизи. Учасники обговорили нагальні проблеми, шляхи їх розв'язання та напрями подальшої співпраці членів *ENFSI*. На ділових засіданнях представники Ради *ENFSI* звітували про діяльність мережі у 2022 році, обговорили й узгодили стратегічний план розвитку до 2026 року та зміни до конституції організації, ухвалили фінансовий звіт і бюджет на 2024 рік, розглянули інші питання діяльності мережі.

ННЦ ICE й *ENFSI* вже не перший рік співпрацюють у галузі судових експертиз і криміналістики, що сприяє підвищенню якості судових експертиз, скороченню строків їх виконання, беззаперечності висновків експертів на етапі здійснення правосуддя. *ENFSI* є важливим інструментом для обміну знаннями й досвідом між судовими експертами різних країн, тож співпраця з такою мережею допомагає національним експертним установам підвищити свої стандарти та

зміцнити здатність виконувати незалежні й об'єктивні експертизи.

Повертаючись до поточного випуску збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», традиційно акцентуємо увагу на тому, що наш часопис індексовано в *Google Scholar*, міжнародних реферативних базах даних *Academic Scientific Journals Indexing*, *Bielefeld Academic Search Engine (BASE)*, *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*, *Directory of Open Access Scholarly Resources (ROAD)*, *Directory of Research Journals Indexing (DRJI)*, *ERIH PLUS*, *Europub*, *Index Copernicus International*, *MIAR*, *Polska Bibliografia Naukowa*, *RefSeek*, *ResearchBib*, *Ulrich's*, *WorldCat*, на сайті реєстратора цифрових ідентифікаторів DOI, також його повнотекстові мережеві версії розміщено в інтернеті на платформах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, бібліотек судово-експертних установ Мін'юсту України, закладів вищої освіти МВС України та ін.

Нагадаємо, що збірник традиційно містить розділи із дослідницькими роботами й науковими нотатками. Перша стаття розділу із дослідницькими роботами авторства доктора юридичних наук, професора **Валерія Сокуренька** присвячена техніко-криміналістичному забезпеченню розслідування порушень законів і звичаїв війни. Автор мав на меті визначити чинники, які впливають на техніко-криміналістичне забезпечення розслідування порушень законів і звичаїв війни; схарактеризувати техніко-криміналістичні засоби відповідно до конкретних ситуацій досліджуваних злочинів; надати практичні рекомендації із використання видів і засобів криміналістичної техніки в цих ситуаціях. У статті обґрунтовано, що огляд місця події (як важливе джерело доказів) на окупованих і деокупованих територіях має свої особливості (через небезпеку територій, де

ведуться активні бойові дії; фізичну неможливість здійснити слідчі (розшукові) дії і/або затримати винних осіб тощо): зокрема, важливого значення у цьому разі набувають техніко-криміналістичні засоби дослідження цифрових слідів. Тематика дослідження порушує важливу тему українського сьогодення. Автор звертає увагу, що використовувані для таких розслідувань криміналістичні обліки (зокрема, мультимодальні), потребують удосконалення із застосуванням новітнього іноземного досвіду, що сприятиме виявленню максимальної кількості джерел доказової інформації та підвищить оперативність і якість її отримання.

У статті «Судова теплотехнічна експертиза: предмет, об'єкт, завдання, основні напрями досліджень» кандидат юридичних наук, старший дослідник **Ігор Богданюк** докладно розглядає процес формування теплотехнічних досліджень як окремого виду судової інженерно-технічної експертизи за принципами генезису в судовій експертології, аналізує останні напрацювання в царині використання спеціальних знань під час виробництва, розподілу, передавання та споживання енергоресурсів. Емпірична частина цього рукопису містить аналіз виконаних у ННЦ ІСЕ комплексних експертних досліджень із порушень обліку та крадіжок природного газу шляхом утручання в роботу приладів обліку, із визначення обсягу виконаних робіт із монтажу, випробування й експлуатації теплотехнічного устаткування. Автор пропонує власне бачення предмета судової теплотехнічної експертизи, загального переліку завдань судової теплотехнічної експертизи зі структуруванням за чотирма групами, основних напрямів досліджень у судовій теплотехнічній експертизі.

Наступний матеріал присвячено значенню судово-експертної діяльності для здійснення правосуддя в Україні. Кандидат юридичних наук, старший

дослідник **Вадим Хоша** дослідив організацію, специфіку й особливості судової влади, провідним завданням якої є здійснення правосуддя. У статті узагальнено законодавство України щодо реалізації правосуддя та визначено суб'єктів, дотичних до цього виду державної діяльності, простежено правовий статус слідчого судді та з'ясовано його компетенцію, окреслено наявні змістовні та формальні характеристики правової категорії поняття «правосуддя» із метою сформулювати коло суб'єктів, на яких спрямовано експертне забезпечення. Доволі цікавим є аналіз автором найпоширеніших підходів до визначення поняття «судово-експертна діяльність», розкрито особливості та зміст цього виду державної діяльності. Результатом цього дослідження стало авторське визначення поняття «експертне забезпечення правосуддя», виклад сучасного розуміння судово-експертної діяльності й актуального переліку її напрямів.

У статті «Правовий статус і гносеологічна характеристика об'єктів судово-ветеринарної експертизи» доктор ветеринарних наук, професор **Іван Яценко** пропонує власне формулювання дефініції «об'єкти судово-ветеринарного дослідження» як матеріальних і матеріалізованих джерел інформації про подію правопорушення, які судовий експерт усебічно, повно, об'єктивно й безпосередньо досліджує під час проведення судово-ветеринарної експертизи на основі спеціальних знань, застосовуючи взаємопов'язаний комплекс методів, способів і засобів для розв'язання діагностичних та ситуаційних експертних завдань, поставлених у процесуальному документі про призначення судово-ветеринарної експертизи (залучення судового експерта). Увагу акцентовано на тому, що матеріальними об'єктами судово-ветеринарної експертизи є живі підекспертні тварини й підекспертні

труп тварин, корми й кормові добавки, біологічний матеріал тваринного походження й елементи речової обстановки місця події, а матеріалізованими — матеріали справи (провадження) і матеріали, отримані під час оперативно-розшукової і/або слідчої діяльності (протокол огляду місця події, схеми, фото- і відеодокументи тощо), ветеринарні документи (протоколи патологоанатомічного розтину трупів тварин, акти епізоотичного обстеження господарства, журнали реєстрації та лікування хворих тварин і видачі ветеринарних документів, історія хвороби та витяг із амбулаторної картки тварини, результати лабораторних досліджень біологічних рідин організму (крові, сечі, жовчі, калу, шлункового соку тощо) і бактеріологічного, вірусологічного, мікологічного досліджень біологічного матеріалу, клінічних діагностичних досліджень, експлуатаційний дозвіл та ін.). Пропоноване наукове дослідження є дуже масштабним і ґрунтовним: спираючись на власний багаторічний досвід судового експерта, автор порушив важливі для судової ветеринарії теми.

Розділ із науковими нотатками відкриває оглядова стаття **Тетяни Харіної** й **Оксани Русанової** із розглядом інваріативних положень визначення смислу, які повторюються в різних психологічних концепціях незалежно одне від одного. Авторки зазначають сучасні концепції психології, які розглядають онтологічні, феноменологічні й діяльнісні аспекти смислу; за допомогою загально-теоретичних методів наукового пізнання виокремлюють основні відмінності когнітивної та дискурсивної психології з погляду теоретичного підґрунтя психологічних феноменів; висвітлюють низку методологічних проблем, пов'язаних із розв'язанням нагальних експертних завдань судово-психологічної експертизи (з урахуванням особливостей проведення комплексних психолого-лінгвістичних

експертиз). Дослідниці виокремлюють шість різновидів динамічної смислової системи особистості (особистісний смисл, смислову настанову, смислову диспозицію, мотив, смисловий конструкт та особистісну цінність), на які експерт-психолог має зважати, аналізуючи феномени й закономірності смислової регуляції діяльності та свідомості людини в юридично значущих ситуаціях. Акцентовано на багатогранності смислової реальності, яка набуває різних форм і виявляється в різних психологічних ефектах.

Автор наступних наукових нотаток, кандидат юридичних наук, доцент **Анатолій Старушкевич**, аналізує роль наукового методу розслідування злочинів, розробленого А. Нічефоро, для становлення криміналістичного вчення про методи розслідування кримінальних правопорушень і криміналістичної методики як складової сучасної криміналістики. Автор рукопису зауважує, що в побудові свого методу А. Нічефоро задіяв загальнонаукові методи та прийоми (висування гіпотез, метод графів, аналіз, синтез, дедукцію, індукцію, аналогію), комплексний підхід, системність, етапність, знання психології. Особливу вагу акцентовано на ролі професійних і психологічних якостей слідчого, яких потребує реалізація аналізованого методу: кмітливість, спостережливість, уміння на практиці застосовувати логічні прийоми й операції (індукцію, дедукцію, аналіз, висування гіпотез тощо), інтелектуальна розвиненість, наявність досвіду. Удало запозичений А. Нічефоро із фундаментальних наук прийом висування гіпотез — це прообраз сучасного методу версерування (метод висування й перевірки версій). А. Нічефоро відкидав прийоми, які могли б завдати випробуваній особі будь-яких страждань: позбавлення сну, застосування психотропних препаратів і/або моральних

знущань, допит під гіпнозом. Анатолій Старушкевич слушно зауважує, що метод розслідування злочинів за А. Нічефоро став важливим кроком для становлення криміналістичного вчення про методи розслідування кримінальних правопорушень і теоретичних засад сучасної криміналістичної методики.

Завершує розділ із науковими нотатками стаття **В'ячеслава Гонтаренка**, присвячена проблемам законодавчого регламентування судових експертиз, призначених під час розслідування домашнього насильства. У цьому матеріалі докладно проаналізовано кримінальне процесуальне законодавство та нормативно-правові акти України й іноземних держав, а також позиції провідних вітчизняних науковців із цього питання. У кримінальних провадженнях, пов'язаних із домашнім насильством, доволі актуальним є питання щодо своєчасного призначення та проведення експертиз для з'ясування фактів фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства. Названі чинники здебільшого встановлюють шляхом проведення криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, здійснюваних винятково державними спеціалізованими експертними установами, що інколи стає на заваді повному й об'єктивному розслідуванню та заважає учасникам кримінального провадження обрати найбільш кваліфікованого експерта. Автор висловлює рекомендації скасувати монополію державних експертних установ на проведення таких експертиз, що допоможе постраждалим реалізувати право на справедливе правосуддя. Увагу акцентовано на питаннях процесуальної правоздатності потерпілого, показання якого є одним з найважливіших джерел доказів. Оскільки найчастіше об'єктами судово-психіатричної експертизи стають підозрювані, запропоновано відповідні зміни й доповнення до Кримінального

процесуального кодексу та деяких нормативно-правових актів України, які стосуються призначення судово-психіатричної експертизи потерпілих.

Зупинимось докладніше на традиційній рубриці «Новини наукового життя». Хотілося б привернути увагу читачів до інформації про Міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні питання судової експертизи та криміналістики», яка відбулася 19 травня 2023 року в ННЦ ICE.

На заході обговорили здобутки наукових шкіл Л. Ю. Ароцкера та М. В. Салтевського, нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності, криміналістичні проблеми протидії організованих злочинності, а також актуальні питання теорії та практики судової експертизи (дослідження в умовах воєнного стану й фіксування збитків, заподіяних російським агресором нашої державі та її громадянам).

Організований ННЦ ICE захід укотре об'єднав однодумців, які опікуються розв'язанням проблем судової експертизи та криміналістики не тільки в Україні, а й у всьому цивілізованому світі.

Не менш важливою подією стала Щорічна зустріч членів — учасників *ENFSI*, про яку докладніше йдеться вище. Зустріч у Гаазі продемонструвала непересічне значення співпраці й обміну інформацією між криміналістами різних країн для підвищення якості судової експертизи.

Важливою складовою наукового життя ННЦ ICE також є співпраця з Міжна-

родною комісією з питань зниклих безвісти, яка набула особливого значення у світлі викликів, що через війну постали перед усім українським суспільством, зокрема експертами. Сьогодні питання пошуку зниклих безвісти є одним із наріжних, а в ідентифікації таких осіб чільне місце посідають ДНК-дослідження.

Принагідно закликаємо авторів наукових праць дотримувати етичних і формальних норм, подаючи наукові статті для оприлюднення до редакції збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики». Ці норми передбачено стандартами якості наукових робіт і їх викладення, заведеними у світовому науковому товаристві (зокрема, публікаційними принципами *Publishing Ethics Resource Kit (PERK)*, рекомендаціями *Elsevier*, Комітету з етики публікацій (*Committee on Publication Ethics, COPE*), Етичним кодексом ученого України, а також досвідом роботи іноземних та українських професійних об'єднань, наукових організацій, редколегій і редакцій видань).

Ми запрошуємо знаних науковців і вчених-початківців України й іноземних держав, аспірантів закладів вищої освіти й науково-дослідних установ, а також досвідчених судових експертів і експертів-дебютантів, які мають інтерес і схильність як до наукових, так і до практичних досліджень у сфері експертного забезпечення правосуддя, видати друком свої напрацювання на сторінках нашого часопису.

Разом ми переможемо! Слава Україні!

Клюев, О. (2023). Взаємодія Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» з Європейською мережею судово-експертних установ. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 2 (31). С. 5—10. DOI: 10.32353/khrife.2.2023.01.